
MARIJA MAKAROVIČ

Janja Žagar, Barbara Sosič

23

IZVLEČEK

Ob jubileju dr. Marije Makarovič je v prispevku predstavljeno njeno delovanje v okviru Slovenskega etnografskega muzeja. Gre predvsem za predstavitev njenega osnovnega muzejskega dela – zbiranja in dokumentiranja predmetnega, pisnega, slikovnega in ustnega gradiva ter strokovne obdelave le-tega skozi muzejske razstave.

KLJUČNE BESEDE: Slovenija, etnologija, jubileji, Marija Makarovič, muzejsko delo, Slovenski etnografski muzej

ABSTRACT

On the occasion of Dr. Marija Makarovič's jubilee the article presents her achievements in the Slovene Ethnographic Museum. It is primarily a presentation of her fundamental museum work: collecting and documenting objects, written, pictorial and oral material, and its professional processing through museum exhibitions.

KEY WORDS: Slovenia, ethnology, jubilees, Marija Makarovič, museum work, Slovene Ethnographic Museum

So ljudje, za katere težko verjamemo, da so ob sedemdesetemu rojstnemu dnevu res stari že sedemdeset let. V tovrstne številčne zakonitosti človek podvomi pri dr. Mariji Makarovič, etnologinji, ki je svojo službeno dobo v Slovenskem etnografskem muzeju zaokrožila že pred leti. Od takrat je samo še bolj aktivna, delovna, produktivna, skratka neulovljiva. Je pa s svojo podobo, živahnostjo in dobrovoljnim pogledom na delo in življenje nasploh svetel zgled mnogim, ki nas je življenjska pot vsaj nekaj časa peljala vzporedno z njeno.

Študentom etnologije pomeni ime Marije Makarovič navadno le eno imen vede, ki se ji "zapišejo" tudi sami. Ime dobi podobo skozi skupno delo in opazovanje, skozi osebni stik in dokončno skozi vpogled v količino in kakovost njene delovne zapuščine. V letu 2000 smo se odločili o tej podobi in imenu spregovoriti. Ne zaradi občutka dolžnosti ali ker se to pač spodobi, ampak zaradi tega, kar Marija Makarovič s svojim delom zbuja v nas: čudenje, občudovanje, željo po zgledovanju; in s svojo osebnostjo: veselje, voljo, hotenje.

Strokovna pot Marije Makarovič je kljub svoji jasnosti in enostavnosti vsebinsko polna in po pomenu dosti večja, kot se zdi ob prebiranju njene bibliografske "bere". Slednja seveda osupne že s svojim obsegom. Pa tudi sicer. Makarovičeva zgolj navidezno ostaja bližje "etnografski" generaciji etnologov-muzealcev, ki jim veda v okviru svoje samopodobe še vedno potihem daje predznak metodološke negibčnosti, zaostajanja ali vsaj suhoparnega in neproblemskega evidentiranja in obravnavanja zoženega predmeta etnologije. Ob pozornejši primerjavi izidov njenih del in poznavanju premikov v vsakokratni sodobni etnologiji se pomen gornjega stavka obrne na glavo. Kar ji daje videz etnološke "arhaičnosti", je morda njena vztrajna osredotočenost na določeno temo in terminologijo (noša) ter družbeno skupino kmečkega ali vsaj nemestnega prebivalstva. A to je le rezultat osebne naklonjenosti in izbire, ne pa metodološkega stopicanja na mestu. Če upoštevamo še tolikokrat (pod modnim vplivom poudarjani) aplikativni vidik raziskovalnega dela, pa je delo Makarovičeve prav gotovo eno najbolj zaokroženih celot v slovenski etnologiji, kajti v njej ne manjka ne "otroške etnologije" ne dela za potrebe sodobnih "uporabnikov" (folklornih, gledaliških in drugih skupin, ilustratorjev, obrtnikov ter raznovrstnih ljubiteljev in strokovnjakov) in ne etnoloških razstav in monografij, s katerimi se ljudje, prvotno sicer kot "predmet" raziskave, nato močno identificirajo.

Začetna misel o potrebi temeljiti bibliografiji kolegice in mentorice ter ovrednotenju njenega dela je prerasla v zavest, da to ne zadostuje. Ker je medtem delo na bibliografiji Marije Makarovič že zavzeto teklo (gl. Mojca Ramšak: *Etnolog* 10), je bil odmik od prvotne zamisli opravičljiv. Prispevek se zato omejuje na muzejske dejavnosti Marije Makarovič in njih pomen.

Osnovno muzejsko delo – zbiranje in dokumentiranje predmetnega, pisanega, slikovnega in ustnega gradiva – je Makarovičevi pomenilo eno od primarnih zahtev muzejskega dela, ne le nujno zlo. Samo skozi takšen odnos je lahko osnovno predvojno tekstilno zbirko številčno dopolnila za več tisoč predmetov in jih v veliki meri tudi inventarizirala.¹ Vendar ne gre le za številčno, pač pa tudi za notranje smiselno strukturo tekstilne zbirke, ki jo je utemeljila in jo dopolnjevala po krajevnem in časovnem kriteriju, kot tudi po socialnem in funkcionalnem vidiku.² Materialni elementi kulturne dediščine so tako dobili svoje muzejsko domovanje, a brez dodatnih "nematerializiranih odtenkov" ne bi dobili prave vrednosti, saj predmeti preprosto molčijo, če jih opazujemo brez vedno novih vprašanj. Povednost zbirke je Makarovičeva dopolnjevala s terenskim gradivom: sistematično je zbirala in dosledno zapisovala

¹ Do 60. let, ko so se formirali kustodiat za posamezne zbirke, je Makarovičeva inventarizirala vse pridobljene predmete, kasneje pa le tiste, ki jih je zbrala kot smiselno dopolnilo tekstilni zbirki Slovenskega etnografskega muzeja. Pripisujemo ji inventarizacijo 4999 predmetov, in sicer: med leti 1955–1958 816 predmetov; med leti 1960–1964 155 predmetov; med leti 1964–1966 304 predmetov; med leti 1966–1967 47 predmetov; med leti 1967–1968 1024 predmetov; med leti 1968–1973 732 predmetov; med leti 1973–1974 248 predmetov; med leti 1974–1977 149 predmetov; v letu 1978 269 predmetov; med leti 1979–1982 206 predmetov; med leti 1982–1984 739 predmetov; med leti 1984–1986 190 predmetov; med leti 1986–1987 120 predmetov.

² O historiatu, strukturi tekstilne zbirke SEM in nadaljnjih načrtih zbiranja gl. M. Makarovič, *Tekstilna zbirka*, v: *Slovenski etnograf* 32, Ljubljana 1983, str. 69–86.

ustne vire,³ bogatene s fotografijami iz albumov informatorjev⁴ in lastnimi posnetki⁵. Vrednost zbranega in primerno urejenega gradiva vseh vrst je toliko večja, ker ga je Makarovičeva že strokovno obdelala skozi razstave, publikacije, predavanja ipd., a ostaja v svoji osnovni, neinterpretirani obliki še vedno tu: na voljo drugim raziskovalcem, drugačnim vidikom in metodam obdelave in ne navsezadnje spremenjenim metodologijam vede, ki jih bo prinesel čas. Podobo muzeja in muzejske etnologije je v očeh najširše javnosti izrazito sooblikovala razstavna dejavnost Makarovičeve, saj je v času svojega službovanja v SEM pripravila deset samostojnih, avtorskih razstav⁶ in sodelovala pri številnih skupnih razstavah v domači in tujih

³ Dokumentacija SEM hrani 76 zvezkov terenskih zapiskov Marije Makarovič, ki so nastajali med leti 1951 in 1981 v okviru muzejskih terenskih ekip: Mokronog 1951 (8 zvezkov: običaji, medicina); Kobarid 1951 (9 zvezkov: običaji, uvere, medicina); Trenta 1952 (5 zvezkov: običaji, uvere, medicina); Šentjernej 1952 (1 zvezek: običaji, uvere, medicina); Goriška brda 1953 (3 zvezki: pravo); Cerkljansko 1954 (6 zvezkov: običaji, medicina); Brkini 1955 (5 zvezkov: običaji, uvere, medicina); Kostanjevica 1956 (4 zvezki: običaji, vraže, pesmi); Žužemberk 1957 (3 zvezki: prehrana, običaji, medicina, umetnost); Vipava 1958 (3 zvezki: prehrana, medicina, noša, običaji); Črni vrh – Vojsko 1959 (2 zvezka: noša, obrt, prehrana, medicina); Šentrupert 1961 (2 zvezka: noša, pravo, obrti); Loška dolina 1962 (1 zvezek: obrt, običaji, noša), Vitanje 1963 (3 zvezki: noša); Drašiči 1967 (?) (1 zvezek: obrt, promet, trgovina); Mačkolje okoli 1969 (1 zvezek: noša); Jeruzalemske gorice 1972 (2 zvezka: noša, vzajemna pomoč); Ljutomer – Radenci 1973–1979 in Gornja Radgona 1981 (6 zvezkov: medicina, medsebojna pomoč, noša); Idrija 1976 (3 zvezki: noša, čipke); Posotelje 1977 (1 zvezek: noša); Notranjsko 1979–1981 (7 zvezkov: noša, ljudska medicina, prehrana).

Poleg teh tim. "ekipnih" terenskih zvezkov hrani dokumentacija SEM še dodatnih 46 zvezkov s terenskimi zapiski Marije Makarovič, ki so rezultat individualnega terenskega dela, omejenega tematsko ali krajevno: Aškerc (1956); dopolnilna noša (1957 Sežana in okolica); Javorje, Leskovec, Ravne (Krško), G. Pohanca (Krško), Vel. Lašče, Dolič – Podsreda, Mengeš, Gorjane, Polje – Tolmin, Idrsko, Puconci; kolektivno delo v življenju slovenskega ljudstva (1962); krpelje (1955); ljudska medicina (1976 Istra, Pregara, Podpeč; 1981 Zaboršt; Orova vas, Breg, Mali Lipoglav); medsebojna pomoč (1974 Predgrad, Orehovec; 1975 Studor, Bučecovci, Križevci, Veržej, Nedelica, Zelenbreg; 1976 Pregara, Šmihel); modrotisk; nakit; narodna noša (Podgorje, Rateče, Lukvica); noša (1973–1975 Rateče; 1976 Pregara, Bohinj; Rožna dolina, Čirniče; Sežana, Šentvid; 1986 Beltinci); pletarstvo in slannikarstvo (1954 Dol pri Ljubljani, Mengeš); pust, noša (1963); šege (1953 Predvdor, Mače); uganke, pesmi, šege; vezanine (1984 Orova vas, Stepam, Polzela, Vel. Lašče, Lahov greben, Vodice, Celje, Selce, Krašnja, Adlešiči, Fučkovci, Lipoglav, Trebnje, Mokronog, Gotna vas, Stopiče, Krška vas, Artiče, Moravče, Vrhpolje, Negastrn; D. Zemon, Vel. Lašče, Raven, Struga, Leše, Tolminsko, Novo mesto, Repnje).

⁴ Pripisujemo ji tudi pridobitev 1261 fotografskih enot, ki jih dokumentacija SEM hrani v reproducirani obliki in/ali originalu. V fototeki SEM so hranjene pod poglavji: noša, vezanine, medsebojna pomoč, šege, obrti, klekljanje in čipkarstvo, tkanje in preja itd. Zajeta so območja Bele krajine, Bizeljskega, Bohinja, Brkinov, Goriškega, Gornjega Grada, Idrije, Koroške, Kostela, Mislinje, Moravč, Notranjske, Pohorja, Prekmurja, Prekije, Slovenskih goric, Šmartna pri Litiji, Šoštanja, Tržaškega, Velikih Lašč, Zgornjesavinjske in Zgornjesavske doline.

⁵ Dokumentacija SEM hrani 2476 fotografij in 572 diatečnih enot, avtorsko pripisanih Mariji Makarovič; posnetki so vezani na teme medsebojne pomoči, kmečkega dela, domačih dejavnosti, šeg in ljudske medicine; dokumentacija hrani tudi več sto posnetkov iz tekstilnega fundusa SEM, ki jih je Makarovičeva posnela za potrebe interne dokumentacije kustodiata.

⁶ Peča na Slovenskem (1959), Slovenske ljudske vezanine (1961), Kmečki nakit (1965), Slovenska kmečka noša v 19. stoletju in prvi polovici 20. stoletja (1966), Klekljane čipke (1970), Slovenska kmečka noša od konca 19. stoletja do danes (1974), Medsebojna pomoč na vasi na Slovenskem (1979), Govorica slovenske kmečke noše (1981), Slovenske ljudske vezanine (1986), Rekonstrukcija slovenskih kmečkih noš po upodobitvah v Valvasorjevi Slavi (1989; od l. 1989 je razstava del stalne postavitve na gradu Bogenšperk pri Litiji).

inštitucijah.⁷ Še številnejše so bile manjše ali večje razstave drugih, lokalnih inštitucij (šol, kulturnih, prosvetnih, ljubiteljskih društev in inštitutov, nekdanjih krajevnih skupnosti...), ki jim je Makarovičeva priskočila na pomoč s predavanjem, pri pripravi razstave in spremljajočih prireditev.⁸ Vrednost tega delovanja zunaj okvirov matične inštitucije je gotovo v spodbujanju ozaveščanja različnih nivojev identitet, kar ima v osnovi za enega svojih ciljev vsaka muzejska inštitucija. S pomanjkljivostjo, da Muzej za številne ljudi, ko prerastejo šolsko dobo, ni Naš, in zatorej v njem ne more biti tako rekoč ničesar, kar smo bili ali kar smo Mi. Še izraziteje velja to za nacionalne muzeje, ki so praviloma v glavnem mestu. Fizična oddaljenost žal premnogokrat ponotranji občutek vsebinske odtujenosti. Zavedajoč se tega, je Makarovičeva prisluhnila utripu ljudi in krajev, kamor jo je zaneslo delo, in "etnologijo o ljudeh" mimogrede oplemenitila tudi v "etnologijo za ljudi". Njeno delo se nadaljuje.

Kljub vsemu je Makarovičeva v sebi (in za druge) ohranila ogromno energije, srčnosti in preprostosti, ki seže do srca. Iz hvaležnosti in občudovanja dodajamo nekaj povednih drobcev, pravzaprav njenih večkrat ponovljenih izjav, ki smo jih skozi učenje in druženje ob skupnem delu vsaj nekateri dojeli kot posebno dragocena osebna darila. Zelo jih cenimo; vemo, da so se nas dotaknila, saj bi sicer že zdavnaj zašla v pozabo. Samo upamo lahko, da so nas uspela tudi sooblikovati kot etnologe, muzealce in kot osebnosti.

O svojem delu in svoji veliki "produkciji":

V resnici sem strašno len človek. Če se stvari (v delovnem smislu, op.) zakomplicirajo, me ne zanimajo in se z njimi ne ukvarjam več. Najbrž sem zato toliko naredila v življenju, ker sem se vedno ukvarjala samo s stvarmi, ki so me zabavale in ki so tekle nekako same od sebe.

O terenu:

Hudo nesrečna sem, ker mi vedno ponujajo, da me pridejo iskat z avtom na postajo. Če se le da, se nekako izvlečem in grem raje peš. To mi strašno veliko pomeni. Zame je to počitek.

O zavedanju svojih pomanjkljivosti in svoje vrednosti:

Tudi tehnične stvari, ki so mi jih ljudje opisovali (npr. o snovanju na statve), sem pridno, kot sem zmogla, zapisovala. To mi sicer ni bilo blizu, nisem imela prave predstave, ker nisem tip za take reči, ali pa, če hočete, sem preneumna za to... Ampak vedno sem si mislila, da bo že prišel za mano kdo, ki bo razumel. Samo takrat mogoče ne bo več ljudi, ki bi o tem sploh še lahko kaj povedali. Ne ne, saj se ne dajem v nič! Eni so za ene stvari boljši, drugi za druge. Jaz se povsem zavedam svoje vrednosti. Ampak za znanstvenika se pa nimam.

⁷ Južno Pohorje (1963), Etnografski predmeti – kulturni spomeniki (1964), Izbrani predmeti slovenske kmečke kulture (1968), Slovenska ljudska kultura (1975), Življenje idrijskega rudarja (1975), Titov rojstni kraj. Etnološka predstavitev materialne kulture Hrvaškega zagorja in Slovenskega Posotolja (1977), Noše narodov in narodnosti Jugoslavije (1982).

⁸ Dolgega seznama tovrstnih razstav prispevek zaradi svojih omejenih ciljev ne vključuje.

Marija Makarovič na terenu v Draščih
(foto Tanja Tomažič, 1965)

O nagradah za strokovno delo:

Največja nagrada je človek sam sebi!

Da pa ne bo prispevek izzvenel kot sladkoben slavospev, naj povemo še tole (je kot zrnce soli v sladici). Kljub številnim obljubam in priložnostim nam Makarovičeva do danes še ni pokazala svojega “najlepšega kotička pod soncem” tam nekje na poti na ... Mogoče pa si tega preprosto še nismo zares zaslužili.